

18. Липинський В. До Дмитра Гроголинського. 16.XII.1924. *Листування В. Липинського* / редактори: Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. Т. 1. Київ: Смолоскип, 2003. С. 414–420.

УДК 378:16:168

Олена Гудзенко

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ РАКУРС

Динамізм, притаманний сучасній цивілізації, відображається у відтворенні інтелектуального потенціалу українського народу, виході вітчизняної науки і техніки на світовий рівень, становленні національного відродження, державності та демократизації суспільства України.

Тому вища школа повинна готувати добре виховану, національно свідому та високоосвічену молодь. Таким чином, основне завдання національної і, відповідно, вищої школи, вбачаємо у розвитку всіх позитивних якостей, закладених природою (ідея “сродної праці” Г.Сковороди), і тим самим – у допомозі людині зайняти у суспільстві місце, призначене для неї. Реалізувати цю мету допоможе слідування науковим педагогічним принципам історизму, народності, демократизму, гуманності, культуротворчості, природовідповідності.

Ми вважаємо, що вуз повинен вчити студента мати власну думку, повинен стати школою мислення, а не школою запам'ятовування і відтворення інформації. Тому від гуманізації освіти багато в чому залежить інтелектуально-творчий потенціал особистості, а гуманітарна підготовка повинна спрямовуватись на виховання індивіда, який здатний до самостійних зусиль у навчанні. У сучасній системі освіти дієву роль покликана виконувати науково-методична робота у навчально-виховному процесі, завданнями якої є сприяння взаєморозумінню між викладачем і студентом, врахування нахилів, здібностей, інтересів студентів, визначення максимально ефективних прийомів, форм та методів передачі знань, сприяння гуманізації навчально-виховної діяльності. Формою реалізації науково-методичної роботи є дослідження науково-методичних проблем. Визначальним для неї є суб'єкт-суб'єктне відношення, тобто для навчально-виховного процесу важливим є психологічний чинник, який репрезентує стан, настрої, переживання. На нашу думку, необхідно використовувати певні психолого-педагогічні прийоми роботи, що приводили б до створення ситуацій, в яких можливий розвиток професійної самосвідомості, виникнення нових знань, оцінок, ставлень особистості.

Логіка є засобом формування логічної культури [7, с.146]. Вона як галузь науки та наукова дисципліна знаходиться у полі зору наукових пошуків багатьох дослідників. Зокрема, Н.Гайдич розглядає критичне мислення в контексті сучасної інтелектуальної стратегії, О.Власова досліджує методичні аспекти використання дискусійних методів навчання у вищій школі, Д.Афошина виявляє перспективи міждисциплінарного

розвитку логіки, Т. Піонтковська досліджує логіку у структурі академічно-університетської філософії України XIX – початку XX ст., О. Кузнєцова розглядає окремі сторони сприяння інтелектуальному розвитку учнів шляхом вивчення прийомів правильного (логічного) мислення, Г. Єрушевич аналізує принципи викладання курсу логіки на гуманітарних факультетах вищих закладів освіти; В.Ю. Івлєв виявляє роль філософських категорій і логіки в гуманітарній освіті студентів технічного вузу [8; 9; 10].

Серед актуальних проблем викладання логіки є такі: логіка навчального предмета; методичні засади удосконалення методологічної підготовки фахівців; методика освоєння логічного знання; шляхи ініціювання пізнавальної активності студентів засобами логіки у сучасному навчально-виховному процесі; методика організації самостійної роботи студентів і вивчення логіки у вищих навчальних закладах та ін..

Ефективність викладання та навчання істотним чином детермінується характером спілкування, співробітництва викладача і студентів. У процесі викладання логіки врахування особистісних рис студента дуже важливе. Викладач повинен враховувати рівень розвиненості інтелектуальних здібностей та прагнення збагачувати знання.

Н.В. Буруковська акцентує на конструктивному діалозі між викладачами та студентами, що засновані на врахуванні суб'єктивних та об'єктивних ціннісних ідеалів в межах відповідних концепцій сучасної філософії освіти – нормативної, орієнтуючої, продуктивної та на основних рівнях осмислення її проблем (педагогічно-методичному, психологічно-прагматичному, філософсько-методологічному) [2, с.122].

Як зазначає В. Попов, сучасне суспільство має нагальну потребу в аргументованому, послідовному мисленні. На думку вченого, логіка вимагає не тільки точності та однозначності визначень, але й доведення. А це є не сумісним з риторичним переконанням, яке далеко не завжди має на меті встановлення істини. Таким чином, на думку філософа, сучасна логіка повинна перетворитися в дієвий інструмент протистояння спробам приборкати людське мислення маніпуляцій свідомістю [11, с.47].

На думку Д. Грабенко, межею головного в логіці її внутрішня логічність, яка може бути лише «стрункою, не забарвленою різними новомодними словами із сумнівно хитким мисленнєвим сенсом» [5, С.22].

Н. Гайдич наголошує на актуальності критичного мислення в контексті сучасної інтелектуальної стратегії. На думку дослідниці, доцільність вироблення нових інтелектуальних стратегій зумовлює необхідність достеменного перегляду теоретичних уявлень про саму людину, виведення на новий рівень вивчення людини, її інтелектуальних перспектив. Відповідно, сучасні глобалізаційні процеси наголошують на потребі у формуванні відповідних умов індивідуального розвитку людини, її соціалізації, створенні нової інтелектуальної стратегії [4, с.19].

О.Власова наголошує на важливості застосування комунікативних практик у викладанні та освоєнні студентами навчальних курсів. Вчена підкреслює, що дискусійні методи навчання доцільно об'єднати у три великі

групи (методи групової дискусії, мозковий штурм та кейс-метод). На думку О.Власової, кожна з них може бути охарактеризована з точки зору особливостей методики їх застосування на заняттях з психології та інших дисциплін. Відповідно, продуктивна суперечка вбачається дослідницею особливим типом колективної інтелектуальної діяльності. На її думку, опанування останньою є важливою складовою освітньої соціалізації сучасної людини, особливо в період її навчання у вищій школі [3, с.16].

На думку Д. Афошиної, логіка має потужні перспективи міждисциплінарного розвитку. Вчена вважає, що без впливу логіки як науки не залишиться жодна сфера діяльності, зокрема, починаючи від політичних дебатів і завершуючи блогінгом. Причина цьому – те, що для позанаукової спільноти найвідомішою галуззю неформальної логіки залишається теорія аргументації. [1, с.6].

Зміни, що відбуваються в освітній сфері України, можна оцінювати в чотирьох основних вимірах, користуючись методологічними підходами американських дослідників Т. Больмана й Т. Діла: політичний, структурний, символічний (культурний) і людський. І, відповідно, комплексний підхід до врахування цих аспектів у проведенні освітньої реформи в Україні дає змогу визначити певні недоліки в її здійсненні і виявити шляхи їх усунення [12, с. 16].

На нашу думку, сьогодні особливо важливим є наголошування на необхідності вироблення в учнів та студентів уміння критично мислити [6, с.81]. Зокрема, з середини 90-х років ХХ століття в Україні поступово зростає інтерес до критичного мислення і пов'язаної з ним тематики, з'являються спеціалізовані публікації, доповіді на конференціях, введення різних версій чи елементів критичного мислення до навчального процесу, становлення спільноти фахівців – науковців, викладачів університетів і вчителів шкіл, які використовують світові здобутки, а також розробляють свої власні курси, способи викладання.

Людство напружувало велику кількість повсякденних й академічних засобів навчання критиці. Серед них – академічна дисципліна «Критичне мислення», яка набула широкого визнання у системі освіти Північної Америки після другої світової війни. Американський фахівець Річард Пауль у книзі «Критичне мислення: що потрібно кожній людині, щоб вижити в швидкоплинному світі» запропонував таку робочу дефініцію: критичне мислення – це мислення про мислення, коли ви мислите задля вдосконалення свого мислення. Тут є важливими дві обставини: 1) критичне мислення – це не просте мислення, а мислення, яке спричиняє самовдосконалення; 2) бажане самовдосконалення приходить з навичками використання стандартів коректної оцінки процесу мислення. Коротко кажучи, це самовдосконалення мислення на підставі певних стандартів [15; 16].

Як сталий термін, словосполучення «критичне мислення» почали активно застосовувати лише у 70 роках ХХ століття. Та дослідники цього поняття знаходять його коріння ще у роботах таких мислителів, як Платон, Аристотель, Фома Аквінський, Дж. Міль, Б.Рассел та К.Поппер. Проте,

справжнім широко визнаним «батьком» сучасних традицій у дослідженні КМ, за словами американського науковця Алека Фішера, є Джон Дьюї. Спочатку він використовував таке поняття як „рефлексивне мислення” яким є «активні, тривалі та обережні роздуми про переконання або певні форми знання в світлі їх підґрунтя та відповідні наступні висновки». Вже ця дефініція, як вважає А.Фішер, є передумовою для подальшого становлення терміну КМ. Ключовим, як для Дьюї, так і його наступників, в даному випадку є визнання важливості „активного” процесу мислення на противагу „пасивному”, коли людина лише отримує ідеї або інформацію від когось іншого.

Прийняте в Україні визначення терміну «критичне мислення» пояснює його як здатність особистості долати в собі схильність до однозначно-догматичного сприйняття світу, вміння аналізувати ту чи іншу проблему з різних боків, користуватися інформацією з різних джерел, відрізняючи об'єктивний факт від суб'єктивної думки про нього, логічний умовивід від упередженого припущення чи забобону. Це вміння людини адекватно визначати причини й передумови наявних в її житті проблем, готовність докласти зусиль для їх практичного (а не лише риторичного) подолання.

Особистість, яка критично мислить, використовує критичне мислення як засіб виправлення та усунення помилок, насамперед у власному мисленні. При цьому здійснюються не окремі розумові дії та операції, а сам процес мислення, пов'язаний із такими основними характеристиками, які відчуття життєвої ситуації, здатність до висновків, самокорекція.

За своєю суттю критичне мислення є діалогічним, тобто являє безперервну дискусію. Увага в ній зосереджується більше на предметі дискусії, а не на індивідуумах. Головна мета дискусії - сприяти кращому функціонуванню процесу пізнання.

Отже, проблеми поширення адаптованого до особливостей національного менталітету та освітніх традицій курсу критичного мислення різноманітні й непрості.

Таким чином, одним з сучасних втілень “науки міркувати”, пристосованим саме для сприйняття текстів природної мови, є послідовне критичне мислення.

О.В. Тягло вважає, що критичне мислення – це сучасна освітня інновація. На думку дослідника, критичне мислення виявляється сьогодні тією життєздатною перспективою розвитку «науки мислити», яка на початку ХХІ століття відповідає умовам ефективної життєдіяльності людини інформаційного суспільства. В тій мірі, в якій освіта Україна прагне бути на рівні освіти провідних держав сучасного світу, вона має засвоїти критичне мислення, адаптувавши його до специфіки національного менталітету [13; 14].

Отже, «Логіка» як навчальний предмет має широкі можливості для застосування кредитно-модульної системи як інноваційної освітньої технології. Зокрема, вивчення дисципліни «Логіка» в рамках кредитно-модульної системи дозволяє реалізувати цілі і завдання даної навчальної

дисципліни, дає можливість істотно зануритись у зміст навчального матеріалу, позитивно впливати на формування практичних умінь і навичок студентів. Також кредитно-модульна система навчання дає змогу істотно поглибити зміст навчального матеріалу. Вона дозволяє послідовно і цілеспрямовано застосовувати індивідуальний підхід до студента при вивченні дисципліни; урізноманітнити навчальний процес. Кредитно-модульна система дозволяє студентам для повноцінного засвоєння навчального матеріалу широко користуватись інформацією суміжних дисциплін (зокрема, філософії, історії, математики, соціології, історії науки і техніки). Критичне мислення виявляється в здатності самостійно вказати на причину загально прийнятих стандартів або заперечити їх, висуваючи суттєві та переконливі аргументи. Це мислення є нестандартним та не може ґрунтуватися на алгоритмах чи на інших механічних процедурах. В його основі лежить здатність до самостійних логічно грамотних роздумів і суджень; тобто уміння не піддаватися впливу чужих думок. До критичного мислення вдаються у тих випадках, коли необхідно зважити та оцінити альтернативи, а також коли потрібні оцінка пріоритетів і визначення достовірності й доречності.

Список використаних джерел:

1. Афошина Д. Перспективи міждисциплінарного розвитку логіки: практичне застосування. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Викладання логіки та перспективи її розвитку», 17-18 травня 2018 р. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2018. С.6.
2. Буруковська Н.В. Основні рівні і аспекти філософії освіти. Вісник Донецького державного університету економіки та торгівлі (серія «Гуманітарні науки»). Донецьк, 1999. № 1. С. 122-124.
3. Власова О. Методичні аспекти використання дискусійних методів навчання у вищій школі. VIII Міжнародна науково-практична конференція "Викладання логіки та перспективи її розвитку", 17-18 травня 2018 р. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2018. С.16-17.
4. Гайдич Н. Критичне мислення в контексті сучасної інтелектуальної стратегії. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Викладання логіки та перспективи її розвитку», 17-18 травня 2018 р. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2018. С.19-20.
5. Грабенко Д. Головне в логіці: її масштаб та межі. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Викладання логіки та перспективи її розвитку», 17-18 травня 2018 р. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2018. С.22-23.
6. Гудзенко О.Г. Логіка та філософія у вищому навчальному закладі як невід'ємні елементи гуманітаризації вищої освіти: методологічний та світоглядний аспекти. Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, 20 травня 2020 року. Луцьк: Луцький педагогічний коледж, 2020. С.81-82.

7. Гудзенко-Александрук О.Г. Логіка та критичне мислення як засоби формування логічної культури й невід'ємні елементи гуманітаризації вищої освіти. Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI ст. XIII читання пам'яті В.Липинського: матеріали доп. учасників VIII Міжнар. наук.-практич. конф. (17 квітня 2010). Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010. С. 145-150.

8. Єрушевич Г.Д. Про викладання курсу логіки на гуманітарних факультетах вищих закладів освіти. Проблеми викладання логіки і дисциплін логічного циклу. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 13-14 травня 2004 р. К.: Київський ун-т, 2004. 126 с.

9. Кузнєцова О.В. Деякі прийоми викладання логіки у пропрофільних класах гімназії// *Didacticsofmathematics: ProblemsandInvestigations*. Issue № 25. 2006. С. 248.

10. Піонтковська Т.В. Логіка у структурі академічно-університетської філософії України XIX – початку XX ст.// *Мультиверсум. Філософський альманах*. К.: Центр духовної культури, 2004. № 42. http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_42/Piontkovska.htm

11. Попов В.Ю. Проблеми викладання логіки в українській вищій школі. Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2019–2020 рр. (квітень–травень 2021 р.). Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. С.47-49.

12. Сбруєва А. Недоліки сучасних освітніх реформ. Шлях освіти. 2005. №2. С. 16.

13. Тягло О.В. Критичне мислення – сучасна освітня інновація. Вісник Національного університету внутрішніх справ. Спецвипуск. Харків, 2002. С.29-35.

14. Тягло О.В. Критичне мислення: Навчальний посібник. Х.: Вид. група «Основа»: «Триада+», 2008. 192 с.

15. PaulR.W. *CriticalThinking: WhatEveryPersonNeedstoSurviveIn A RapidlyChangingWorld*. – 3-rdeditionrevisited. Santa Rosa, CA. 1993., p.97-98.

16. PeterA. Facione, *CriticalThinking: AStatementofExpertConsensusforPurposesofEducationalAssessmentandInstruction* , "TheDelphiReport", TheCaliforniaAcademicPress, CA, 1990, p. 6-11.

УДК 94(477:329.73)"18"

Олександр Дем'янюк

ГЕНЕРУВАННЯ ІДЕЇ ТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

Маємо констатувати, що у XIX столітті Російська імперія стала однією з наймогутніших країн у Європі (великі ресурси, значний людський потенціал). Тому вона почала апелювати до правонаступництва й цінностей Руської держави (у науковому просторі імперії – Київської Русі, Давньоруської держави). Крім того здійснювалася політика росіянізації, в